

**TƏRBİYƏ TEXNOLOGİYALARI
ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
UPBRINGING TECHNOLOGIES**

UOT 371

İradə Böyükağa qızı Əmirəliyeva

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı elmi işçisi

<https://orcid.org/0000-0002-3319-7466>

Lalə Akif qızı Məmmədli

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı mütəxəssisi

<https://orcid.org/0000-0003-0686-3627>

**ERMƏNİSTAN DÖVLƏTİ NECƏ YARADILDI? BU BARƏDƏ ŞAĞİRDLƏRƏ
MƏLUMATLARIN VERİLMƏSİNİN VACİBLİYİ**

Ирада Бююкага гызы Амиралиева

доктор философии по педагогике

ведущий научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

Лала Акиф гызы Мамедли

доктор философии по педагогике,

ведущий специалист Института Образования Азербайджанской Республики

**КАК БЫЛО СОЗДАНО ГОСУДАРСТВО АРМЕНИЯ?
ВАЖНОСТЬ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ ОБ ЭТОМ УЧАЩИМСЯ**

Irada Boyukagha Amiraliyeva

doctor of philosophy in pedagogy

leading scientific worker at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

Lala Akif Mammadly

doctor of philosophy in pedagogy

leading specialist at the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

**HOW WAS THE STATE OF ARMENIA CREATED?
OBLIGATION TO PROVIDE INFORMATION ABOUT THIS TO STUDENTS**

Xülasə. Erməni dövləti 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin razılığı ilə yaradılıb. Ermənilərin azərbaycanlılara qarşı qırğınların, Azərbaycana qarşı ərazi iddialarının qarşısını almaq üçün İrəvan və bəzi Azərbaycan torpaqları ermənilərə güzəştə gedilib. Lakin buna baxmayaraq, ermənilər ərazi iddialarından, xalqımıza qarşı soyqırımdan əl çəkməyiblər. Məqalədə erməni dövlətinin necə yaranmasından danışılır. Bu barədə şagirdlərə məlumatların verilməsi məsləhət bilinir.

Açar sözlər: *Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, qondarma erməni dövləti, ermənilərin azərbaycanlılara qarşı soyqırımı, şagirdlərə məlumatların verilməsi, ərazi iddiaları*

Резюме. Армянское государство было создано в 1918 году с согласия Азербайджанской Демократической Республики. Чтобы предотвратить резню азербайджанцев со стороны армян и их территориальные претензии к Азербайджану, Иреван и некоторые азербайджанские земли уступили армянам.

Однако, несмотря на это, армяне не отказались от своих территориальных претензий и геноцида против нашего народа. В статье повествуется о создании Армянского государства. Рекомендуется проинформировать об этом учащихся.

Ключевые слова: *Азербайджанская Демократическая Республика, так называемое Армянское государство, геноцид армян против азербайджанцев, предоставление информации учащимся, территориальные претензии*

Summary. The Armenian state was created in 1918 with the consent of the Azerbaijan Democratic Republic. To prevent Armenian massacres against Azerbaijanis and territorial claims against Azerbaijan, Iravan and some Azerbaijani lands were granted concessions to the Armenians. However, despite this, the Armenians did not give up their territorial claims and genocide against our people. The article talks about the creation of the Armenian state. It is recommended that students be informed about this.

Key words: *Azerbaijan Democratic Republic, so-called Armenian state, Armenian genocide against Azerbaijanis, provision of information to students, territorial claims*

Atalarımızın belə bir məsəli var: “Yersiz gəldi, yerli qaç”. Bu “yersiz” sözü tam çılpəqlığı ilə ermənilərə aiddir. Heç bir zaman özünəməxsus torpağı, özünün dövləti olmayan bu dırnaqarası “xalq” yalaqlanmaq, ağlayıb-sıtqamaq, xəyanət etməklə, satqınlıq, yaltaqlıq, başqa millətlərə qul, nökrə olmaq hesabına torpaq qapıb, dövlət qurub. Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya ərazilərində özünə yer eləməklə, həmin dövlətlərin, həmin xalqların, həmin millətlərin üzünə ağ olub, onlara xəyanət edib.

“Ağ olmaq” azdır. Ermənilər onlara sığınaq, qida, verənləri, dərmlərinə dərman olanları məhv etməklə məşğul olublar. Çünki canlarında insan, adam xisləti olmayıb, olmayacaq da. Onlar vicdan, namus, ismət, şərəf, ləyaqət kimi əsas keyfiyyətlərdən məhrumdurlar!

1918-ci ilədək dövləti olmayan ermənilər bizə məxsus torpaqların hesabına özlərinə dövlət qurublar. Bu şəraitə onlara Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradıb.

Şagirdlərin:

– Bu necə olub? Niyə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti onlara güzəştə gedib? Bizim torpaqlarımız hesabına özlərinə dövlət qurmağa imkan verib?

Bu suala yaxşı cavabı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev vermişdir. Cənab İlham Əliyev 2022-ci il dekabrın 24-ü tarixində “Qərbi Azərbaycandan olan bir qrup ziyalı ilə görüşündə bu məsələyə aydınlıq gətirmişdir. Diqqət yetirək: “Tariximizdə şanlı səhifələr də olub, qara səhifələr də. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti haqqında mən dəfələrlə öz fikirlərimi bildirmişdim. Azərbaycan Demokratik Respublikasının qurucularının

fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmişdim. Bu, dünya miqyasında, müsəlman aləmində ilk respublika idi. Ancaq biz tariximizin qara səhifələrini də ört-basdır etməməliyik. Birincisi, tarixi həqiqət təhrif olunmuş formada təqdim edilməməlidir. İkincisi, bu faciəvi hadisə hamımız üçün dərs olmalıdır.

O vaxt bu qərarı müxtəlif səbəblərlə izah etməyə çalışanlar da olub, bu gün də var. Ancaq hesab edirəm ki, heç bir izahat qəbul edilən deyil, çünki ermənilər bu addımla kifayətlənməmişlər. Əgər kimsə hesab edirdi ki, İrəvanı orada yaşayan insanlardan xəbərsiz öz doğma diyərindən məhrum etməklə Ermənistan və ermənilər kifayətlənəcək, böyük səhv edirdi və sonrakı tarix bunu bir daha göstərdi. 1920-ci ildə sovet hökumətinin qərarı və erməni millətçilərinin təkidi ilə bizim digər tarixi torpağımız Zəngəzuru da Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirilər. Bu, xalqımıza qarşı növbəti cinayət idi. Bunun da məqsədi tam aydın idi. Birincisi, erməni millətçiləri sovet hökumətində mühüm vəzifələrdə idi. Digər tərəfdən, Azərbaycanı Naxçıvandan və Türkiyədən coğrafi nöqtəyi-nəzərdən ayırmaq üçün atılmış bir addım idi.

Yəni, görün, cəmi iki il ərzində xalqımızın başına nə qədər böyük bəlalar gətirildi. Əgər kimsə hesab edirdi ki, 1918-ci ildə İrəvanı Ermənistanla verməklə biz hansısa daha böyük bəlalardan özümüzü sığortalamış ola bilərdik, bax, Zəngəzurun Ermənistanla verilməsi bir daha onu göstərir ki, bu, çox yanlış, səhv addım idi. Bununla Qərbi azərbaycanlıların faciələri bitmədi” [1].

İyirminci yüzilliyin əvvəllərinə aid arxiv sənədləri ilə tanışlıqdan görünür ki, 1918-ci ildə Cənubi Qafqaz Seymi süquta uğrayan ərəfə-

də bölgədə əsas rola malik olan Osmanlı dövlətinin baş naziri Tələt paşa və hərbi nazir Ənvər paşa Cənubi Qafqazda yalnız iki dövlətin – gürcü və müsəlman dövlətinin yaradılmasını məqsədəuyğun sayırdılar. Onlar erməni dövlətinin yaradılmasına qarşı çıxırdılar. Bu ən düzgün qərar idi. Bu qərara görə, ermənilərin məskunlaşdıqları yerlər müsəlmanlarla gürcülər arasında bölüşdürüləcəkdi. Beləliklə, erməni problemi, erməni iddiası deyilən “çibani kökündən kəsiləcəkdi”.

Fəqət Batum konfransındakı Seym heyətinin gürcü və Azərbaycan nümayəndələri erməni dövlətinin yaradılması tərəfdarları kimi çıxış edirdilər. Osmanlı hökuməti gürcü nümayəndələrinin təklifini qəbul etməsələr də, Azərbaycan nümayəndələri ısrarlı idilər. Ermənilərin dövlət yaratmalarını mümkün hesab edirdilər. Ələtsiz qalan Osmanlı dövləti ermənilərin qarşısına bəzi öhdəliklər qoymaqla, Osmanlı dövlətinin yeni sərhədləri ilə Göyçə gölü arasında erməni dövlətinin yaradılmasına icazə verdi.

Ermənilər Azərbaycana və gürcülərə ərazi iddiaları irəli sürür, Azərbaycan ərazilərində qırğınlar törətməkdən əl çəkmirdilər. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bu iddialarından çəkinmək, qırğınları dayandırmaq müqabilində ermənilərə güzəştə getmişdilər. Lakin sonralar yanıldıqlarını anladılar.

İstanbul konfransında iştirak edən Məmməd Əmin Rəsulzadə Osmanlı rəsmiləri ilə görüşündə etiraf etmişdi ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti başçıları Tələt paşa və Ənvər paşanın sözlərinə nahaq məhəl qoymamış, mövqelərin müdafiə etməmişlər. Bu millət düzələn deyil. Azərbaycan əraziləri hesabına özləri üçün dövlət yaratsalar da, Azərbaycana qarşı ərazi iddialarından, xəyanətdən yenə də əl çəkməmişlər və çəkmək fikrində də deyillər.

AXC-in baş naziri Fətəli xan Xoyski xarici işlər naziri Məmməd Həsən Hacinskiyə müraciətlə bəyan edirdi: “Biz ermənilərlə bütün mübahisələrə son qoyduq, onlar ultimatumu qəbul

edəcək və müharibəni qurtaracaqlar. Biz İrəvanı onlara güzəştə getdik”.

O zaman – 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti erməni dövlətinin yaradılmasına razılıq versə də, əslində o dövlətin yaradılmasının hüquqi əsası yoxdur. 1918-ci il Batum konfransında mərkəzi İrəvan şəhəri olmaqla erməni dövlətinin yaradılmasına dair qərarın qəbulundan sonra konfransdakı Azərbaycan nümayəndələrinin (M.H. Hacinski və M.Ə. Rəsulzadə) məsləhətinə əsasən hüquqi prosedurları həyata keçirməkdən ötrü Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il mayın 29-da keçirilən iclasında İrəvanın Ermənistanla güzəştə gedilməsi məsələsi müzakirə edildi (İclasa sədrliyi Həsən bəy Ağayev edirdi). Əslində bu iclasın keçirilməsi üçün yetərsay yox idi. Lakin buna baxmayaraq, məsələ səsə qoyuldu. “İrəvanın ermənilərə güzəştə gedilməsi” ilə bağlı müsbət qərar qəbul edildi.

Azərbaycan Milli Şurası həmin vaxtlar parlament funksiyası rolunu oynayırdı. Hökumətin imzaladığı müqavilə, saziş və razılaşmalar Milli Şurada təsdiq olunduqdan sonra qanuni qüvvəyə minirdi. Batumdakı erməni-Azərbaycan danışıqlarında tərəflər arasında bu məsələ ilə əlaqədar əldə olunan razılaşmalar heç bir müqavilə ilə rəsmiləşdirilməyib.

Həm də Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il mayın 29-da keçirilən iclasında Milli Şuranın 44 nəfər üzvünün yalnız 20-si iştirak etmişdi. Həmin 20 nəfərin 16 nəfəri İrəvanın güzəştə gedilməsi təklifi lehinə, 1 nəfəri əleyhinə səs vermiş, 3 nəfər bitərəf qalmışdı.

Bundan başqa, İrəvan şəhər əhalisinin böyük əksəriyyəti azərbaycanlılardan ibarət idi. Onların rəyi öyrənilmədən şəhərin ermənilərə verilməsi məsələsi müzakirəyə çıxarılmışdı.

Problemin aktuallığı. Erməni dövlətinin necə yaranması barədə şagirdlərdə düzgün məlumat alınması aktuallığı ilə seçilir.

Problemin yeniliyi. Erməni dövlətinin necə yaranması barədə şagirdlərdə zəruri məlumat verilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçılarda maraq doğuracaqdır.

Ədəbiyyat:

1. 24 dekabr 2022-ci il tarixdə Qərbi Azərbaycandan olan bir qrup ziyalı ilə görüşdə İlham Əliyevin nitqi. <https://president.az/az/articles/view/58470>

2. V. Qafarov. İrəvanın ermənilərə verilməsi haqqında tarixi həqiqətlər <https://science.gov.az/az/news/open/23494>
3. H. Həsənov. İrəvanın ermənilərə güzəştli və məcburi verilməsi — Dövrün tarixi faktları, Milli Şura və Osmanlının atdığı addımlar <http://goyce.az/news.php?id=615>

E-mail: amiraliyeva_i@mail.ru

lale23@mail.ru

Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls.dok. R.S. Əliyev

Redaksiyaya daxil olub: 11.10.2023